

Mladen Vesković

DEMONIZACIJA NOVOG BEOGRADA

Još od prve zbirke priča *Hronika sobe* (1984) Novi Beograd je centralna tema u pripovedanju Mihajla Pantića. I već od tada pišćev odnos prema objektu pripovedanja je ambivalentan: ono što najbolje poznaje, u čemu je suštinski ukorenjen i što suštinski poznaje i prepoznaje kao *svuju* temu, istovremeno je i izvor frustracija. Tako u novoj zbirci *Ako je to ljubav* (Stubovi kulture, Beograd, 2003) piše: "...ili sam sobu doživljavao kao tamnicu. Kao mladić pisao sam upravo iz osećanja te sobne, novobeogradske teskobe. (...) bilo mi je mučno od novobeogradskog Bloka 21 taman koliko i od novobeogradskog Bloka 30..." Međutim, bez obzira na to i na stav da: "pisanje je odbrana od sveta, i više od toga, pisanje je viši oblik gađenja nad svetom i nad samim sobom, možda baš zbog toga i pišem toliko." – to stalno obdelavanje određenog tematskog prostora, makar i kroz njegovo odbijanje i negaciju, ipak predstavlja i jedan oblik njegove interiorizacije ("Ljubav kroz odbijanje mnogo je napornija nego ljubav kroz prihvatanje."). I onda, ma kako jedan prostor izgledao besplodan (a Novi Beograd u pričama Mihajla Pantića vrlo često izgleda kao urbana *pustinja*, sa svim značenjima koja ta reč ima) ukoliko se *opriča*, postane deo neke estetske tvorevine, onda, makar i kroz negaciju, on biva oplemenjen i lagano počinje da ispunjava sasud osmišljavanja sopstvenog postojanja. Svakom svojom novom pričom o Novom Beogradu Mihajlo Pantić čini da ovaj prostor od *naseobine* postaje *grad*, odnosno mesto koje kroz priču (dakle, nešto vredno beleženja) postaje, ako ne poželjno, a ono snošljivije za život.

U novoj, tematski precizno koncipiranoj zbirci priča, ljubav je – iz naslova je to sasvim jasno – ono što Pantić želi da prikaže, naravno u novobeogradskom okruženju. Ali, bez obzira na kulise i vreme zbivanja, ljubav i sve što ona donosi, u svim načinima njenog ispoljavanja, pokazuje se kao univerzalan fenomen, onaj koji standardno privlači čitalačku pažnju (dakle, značajki izabran) i zbog toga mi se baš unutar ovog konteksta posebno interesantnim čine nekolike priče iz ove zbirke koje sa nekolicinom drugih, iz prethodnih Pantićevih zbirki, tvore tanku crnu nit, koja njegovom celokupnom pripovedanju daje vrlo specifičnu boju i posebnu dubinu koju ne poseduje gotovo nijedan savremeni srpski prozaista, pogotovo ne Pantićevog stilsko-tematskog profila. Njihova tema nije ljubav, već nešto sasvim drugo.

Novi Beograd je po svojoj zamisli, po svom postanku i po svom biću desakralizovan, demistifikovan, neukorenjen, do krajnosti racionalizovan životni prostor, nesumnjivi topos modernosti i urbaniteta na ovim prostorima, sa svim pozitivnim i – još više – negativnim stranama ovih kvalifikacija. Uvesti *onostrano* u ovo i ovakvo tematsko polje je višestruko zanimljiv potez, a učiniti to na uspešan način znači doći do prvorazrednih estetskih rezultata. Mihajlo Pantić je upravo to učinio. U svim njegovim zbirkama možemo naći po nekoliko priča koje na različite načine tematizuju ovaj motiv (ovoga puta to su priče "Kako je Ljiljana srela đavola", "Crna subota" i "Tatarin u *Metrou*" – ne slučajno, sve

se dešavaju noću) i tako tvore poseban tematski sloj u prozi ovoga autora. Ako se malo osvrnemo na kontekst biće sasvim jasno zašto ovaj motiv unosi nemali efekat iznenađenja i oneobičavanja u Pantićevu prozu.

Savremeni čovek (a Novobeograđanin je njegova paradigma) ukinuo je granicu između dana i noći – osvetlio je noć sijalicama, uličnim osvetljenjem, reklamnim panoima, ozvučio je noćnim radio i televizijskim programima i tako pronašao način da se suprotstavi iskonskom strahu od mraka i nepodnošljive, gluve tišine, koji su bili deo svakodnevnog iskustva naših predaka. Iz te perspektive može se reći i da su navedeni toposi moderniteta – pored ostalog – samo novi načini za rasterivanje prastarog straha od noći, koji je uvek tražio adekvatan odgovor. Međutim, a na to nas navedene Pantićeve priče podsećaju, čovek nije tehnikom pobedio zastrašujući doživljaj tame i onostranog, osećaj koji je vekovima kanalisao raznim simboličkim sredstvima i usmeravan uz pomoć verovanja i rituala koji su ove destruktivne emocije amortizovali, ugrađujući ih u socijalno stvorenu sliku sveta. Jer, ni to ne treba zaboraviti, noć i dan nisu samo periodi ritmičkog smenjivanja svetlosti i tame, već i odsecci vremena koji usmeravaju ljudsku svakodnevnicu: noć je doba društvene pasivnosti, a dan je vreme pune socijalne aktivnosti. To je kulturna univerzalija koju je tek savremena civilizacija druge polovine 20. veka gotovo u potpunosti negirala i izmenila, a to (dakle, urbana civilizacija druge polovine 20. veka) je upravo pozicija, kulturološki kontekst iz kojeg proističe celokupno Pantićevo pripovedanje. Međutim, Pantić je pisac koji jeste urban i moderan po senzibilitetu, ali njime nije i ograničen, naprotiv. On vrlo dobro oseća da Novi Beograd i savremeno doba nisu uspele da potisnu iskonske ljudske strahove, već da su oni samo prigušeni neonskim osvetljenjem i civilizacijskom bukom. Odmah iza odbrambenog štita savremenih varki leži duboko ukorenjen strah od noći, koji se lako oblači u raznu odeću, preobražava i pojavljuje u raznim oblicima. Tradicionalna misao je onostranom dodeljivala one segmente prostora i vremena koji su trajno ili privremeno ostajali van ljudske delatnosti i kontrole. U Novom Beogradu takvih prostora nema, pa će se zato Pantićev đavo pojaviti, na primer, u liftu ili u supermarketu kako kupuje gotovo jelo. On sada, naravno, nema rogove, rep i kopita, ne zaudara na sumpor, a njegov preobražaj, bolje reći – prilagođavanje vremenu i prostoru, dovelo je do njegove sofisticacije. Od starog, tradicionalnog konteksta njegovog pojavljivanja ostaće samo noć kao vreme u kojem se *ovaj* i *onaj* svet smenjuju i sustiču, i njegov ledeni dah: "odjednom je u sobi postalo hladno, kao da je dahнула student iz donjeg sveta..." ili: "Unutra je bilo zagušljivo kao u loncu. I hladno, kao u ledari."

Efekat iznenađenja i oneobičavanja biva mnogostruko uvećan uvođenjem đavola u prostor i vreme u kojem se ne očekuje. Pronalaženjem mističnog u jednom tako linearnom prostorno-značenjskom svetu kakav je Novi Beograd, ovo mesto postaje mesto susreta sa onostranim, demonskim i na takav način dobija dubinu kakvu nikada pre toga nije imao – dobija, makar u jednom segmentu, epitet metafizičkog, dakle nečeg vanrednog i vrednog pripovedanja i čitanja.

Naravno, Pantić svoje priče nije pisao u gotskom stilu, mada neki od narativnih motiva u njima slede tradicionalni pripovedački obrazac: na primer, da susret sa onostranim donosi trajne posledice i da se život junaka potpuno menja: "Ponekad, u sumrak, izadnem na balkon mog stana na sedamnaestom spratu, neko u meni govori: skoči, skoči, i

tada mi se čini da to govori on, da mi šapuće, zloban i naceren, i jedva se odmaknem od ivice. (...) Čini mi se da u mraku koji nadolazi nazirem njegov lik." Međutim, i pored toga ove priče su prožete svime onime što i inače karakteriše Pantićevu prozu – mnoštvom realija iz svakodnevnog života, književnog života, ironijom, citatitama i parafrazama iz dela njemu dragih pisaca. Ali, pri tome, ma koliko se u nekim od priča (u "Crnoj suboti", na primer) približavao tonu persiflaže, on ga nikada ne prelazi, a to me uverava da sve ove priče, skupa uzev, nisu samo rezultat stilskog postupka ovog autora, njegova zanatska finesa zarad efekta, već da su one rezultat suštinske ubeđenosti u višeznačnost svake stvari i pojave. A to je jedini način na koji umetničko delo dobija svoju semantičku dubinu i punoću. Proničući na tren iza pojavnog i tamo gde se to činilo nemogućim Pantić je daleko iza sebe ostavio mnoštvo "urbanih" pisaca čiji se odnos prema ovom pojmu završavao nabrajenjem rok bendova, marki viskija i automobila. Mihajlo Pantić nas ostavlja upitanim da li je sve ono što smo pročitali zbilja moglo da se desi i ko može biti naš sledeći saputnik u liftu, a Novi Beograd ovime nepovratno postaje prostor u kojem su misterije i te kako moguće.

